

Projekt edičního zpracování korespondence Cesare Speciana, papežského nuncia na císařském dvoře v Praze v letech 1592–1598

Alena Pazderová

I. Přehled českého výzkumu nunciaturní korespondence do současnosti.

První vlaštovkou českého nunciaturního výzkumu bylo studium ředitele Zemského archivu království českého Antonína Gindelyho v římských a vatikánských archivech roku 1882, který zde soustřeďoval materiály k dějinám třicetileté války. Na Gindelyho výzkum navázalo od roku 1887 bádání české historické expedice, jejíž členové byli zároveň mimořádnými členy Rakouského historického ústavu v Římě. Čeští historici a archiváři začali poměrně záhy zpracovávat ve větší míře i korespondenci papežských nunciů z přelomu 16. a 17. století, z níž vytěžili velké množství materiálu k českým dějinám a pro edici Sněmů českých. Nejednalo se ještě o systematický výzkum nunciaturní korespondence ani nebylo pomýšleno na její samostatné ediční zpracování, protože tento úkol byl tehdy součástí pracovního programu tří německých ústavů v Římě – pruského, rakouského a Görresovy společnosti. Obrat nastal v roce 1900, kdy došlo k reorganizaci a modernizaci edice Sněmů českých a kdy bylo rozhodnuto vydat nunciaturní zprávy ve zvláštní edici.¹

¹ Novák, Jan Bedřich. *O důležitosti zpráv nunciů pro „Sněmy české“*. Zprávy zemského archivu království Českého 1 (1906), s. 62–95; týž. *Další úkoly zemského archivu*. Zprávy českého zemského archivu V (1918), s. 271–312, zvl. otisk Praha 1918; Stloukal, Karel. *Práce československého ústavu historického v Římě na výzkumu nunciatur*. Časopis archivní školy 7 (1930), s. 57–76; týž. *L'Istituto Storico Cecoslovacco in Roma e le indagini sulle nunziature*. Bolletino dell'Istituto Storico Cecoslovacco in Roma 1 (1937), s. 3–25. *Souhrnný přehled viz Hledíková, Zdeňka – Skýbová, Anna. Opět „in margine českého výzkumu v archivech vatikánských“*. In: *In memoriam Zdeňka Fialy. Z pomocných věd historických*. Univerzita Karlova 1978, s. 259–305.

Významným mezníkem v systematickém výzkumu nunciatur bylo založení Československého historického ústavu v Římě v roce 1923 a dohoda s německými ústavy, které se kolegiálně zřekly vydávání nunciaturní korespondence z let 1592–1628 v jeho prospěch.² Vzápětí byly zahájeny práce na české edici nazvané „Epistolae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem“ a rozvržené do 30 svazků, v nichž měla být vydávána diplomatická korespondence dvanácti nunciů působících v letech 1592–1628 u císařského dvora v Praze a ve Vídni. Co se týče způsobu vydávání, bylo rozhodnuto publikovat listy nunciů a papežského sekretariátu v plném rozsahu a eliminovat materiály historicky bezvýznamné; kritický výběr, nezbytný při tak rozsáhlém materiálu, byl ponechán na vůli editora. Za časové mezníky byla zvolena období nunciatur a jako ediční jazyk latina. V první etapě byli zajištěni editoři pro prvních pět nunciatur uskutečněných v letech 1592–1616, tj. Cesare Speciana (1592–1598), Filippa Spinelliho (1598–1603), Giovanni Ferreriho (1604–1607), Antonia Caetana (1607–1610) a Placida de Marra (1611–1616).³ V letech 1923–1939 bylo pořízeno několik desítek tisíc opisů, poněkud nejatými kopisty,

² Důvody pro zvolení tohoto časového období spočívaly v tom, že němečtí historikové soustředovali svůj zájem především na dějiny německé říše a německých provincií v užším slova smyslu a převládá u nich zájem o říšskou politiku; poměry v Uhrách, které nepatřily do rámce římské říše německého národa, vypouštěly jako *superflua*. Podle německých editorů mělo publikování zpráv nunciů *in extenso* význam pro období reformace, kdy se dotýkaly především velké politiky. Pro období protireformační, kdy se papežská politika i diplomacie soustředěly více na drobnou protireformační práci v užším okruhu nunciatury, navrhovali povšechný výběr dokumentů nebo jejich náhradu pouhými výtahy či registry. Pro českého historika však zprávy nunciů měly význam v opačném sledu: odklon od velké politiky znamenal soustředění pozornosti na poměry v Českém království, kam nunciatura trvale přesídlila spolu s císařským dvorem roku 1583. Více viz Stloukal. *Práce československého historického ústavu*, s. 58–60.

³ Jako editoři byli určeni: Pro nunciaturu Cesare Speciana Josef Matoušek z Archivu země České, pro nunciaturu Filippa Spinelliho Karel Stloukal, archivář Národního muzea, pro nunciaturu Giovanni Ferreriho Zdeněk Kristen z Archivu země České, pro nunciaturu Antonia Caetana Milena Linhartová ze Státního ústavu vydavatelského a pro nunciaturu Placida de Marra František Beneš z Archivu země České.

kteřé jsou v současné době uloženy v Národním archivu.⁴ Přes velmi slibné začátky zůstal tento velký ediční podnik torzem. V letech 1932 až 1946 byla publikována pouze část korespondence Antonia Caetana a Giovanni Ferreriho.⁵ Příčiny tohoto stavu tkví nikoli v neschopnosti českých editorů, ale v politické situaci, která – počínaje 2. světovou válkou, přes železnou oponu až do sametové revoluce – znemožňovala jakoukoli práci českých historiků na výzkumu nunciatur. Příznivý obrat nastal až založením Českého historického ústavu v Římě v roce 1993, který programově navázal na ediční úkoly svého předchůdce.⁶

V roce 1994 byl Komisi ČHÚ v Římě schválen můj návrh na ediční zpracování korespondence Cesare Speciana, papežského nuncia na císařském dvoře v Praze v letech 1592–98. Výběr této nunciatury nebyl náhodný a má své logické opodstatnění. Jedná se totiž o první nunciaturu z nám svěřeného období, která je časově blízká nebo se více či méně překrývá s nunciaturními edicemi, zejména německými a rakouskými, již vydanými

⁴ Veškeré opisy archivních materiálů pro nunciatury, vytěžené z italských a vatikánských archivů a knihoven, jsou uloženy ve Sbírce přepisů z italských a vatikánských archivů 1323–1814, která je součástí rozsáhlé Sbírky přepisů z domácích a zahraničních archivů, uložené v 1. oddělení Národního archivu (dále NA, Přepisy).

⁵ Tom. III, *Epistulae et Acta G.S. Ferreri 1604–1607, pars 1, sectio 1*. Ed. Kristen, Zdeněk. Praha 1944; Tom. IV, *Epistulae et Acta A. Caetani 1607–1611, pars 1, 2 a 3, sec. 1, 2*. Ed. Linhartová, Milena. Praha 1932, 1937, 1940, 1946. Dosud vydané svazky edice jsou pouze torzem původního záměru a neobsahují bohužel ani rejstříky.

⁶ Český historický ústav v Římě byl slavnostně otevřen dne 6. prosince 1993 v budově koleje Pontificio Collegio Nepomuceno v Římě. Blíže o slavnostním aktu a referátech přibližujících jeho historii i program činnosti viz Eršil, Jaroslav. *Historie českých výzkumů v italských a vatikánských archívech a edice Monumenta Vaticana. Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma* (dále *Bollettino*), fascicolo straordinario (1997), 29–33; Pazderová, Alena. *Historie a program českého výzkumu nunciatur*. Tamtéž, s. 45–49; Hledíková, Zdeňka. *Il programma base della ricerca scientifica dell'Istituto Storico Ceco di Roma. Bollettino 1* (1997), s. 8. Nejnověji byla rekapitulována činnost římského historického ústavu u příležitosti oslav 10. výročí jeho činnosti. Viz Hledíková, Zdeňka. *I dieci anni dell'Istituto Storico Ceco di Roma. Bollettino 4* (2004), s. 12–30; Pazderová, Alena. *L'edizione della corrispondenza dei nunzi apostolici presso la corte imperiale negli anni 1592–1628*. Tamtéž, s. 37–46.

nebo vydávanými v současnosti.⁷ Důležitým faktorem bylo, že první editor, Josef Matoušek, shromáždil materiál k edici poměrně v úplnosti (cca 75%). Jeho podrobné zprávy z výzkumu ve Vatikánském tajném archivu a Vatikánské apoštolské knihovně, v biskupském archivu a knihovně města Cremony – Specianova rodiště a biskupského působíště, v Bibliotéce Ambrosianě v Miláně, kde objevil do té doby neznámou Specianovu korespondenci z let 1592–1593 adresovanou do Říma, i v archivech německých (Mnichov, Hannover), byly dalším užitečným vodítkem a nepostradatelným pomocníkem při směřování mého vlastního výzkumu.⁸ Dů-

⁷ Schweizer, Josef. *Nuntiaturberichte aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken 1589–1592. II. Abteilung: Die Nuntiatuer am Kaiserhofe*, vol. 3: *Die Nuntien in Prag: Alfonso Visconte 1589–1591, Camillo Caetano 1591–1592. Quellen und Forschungen aus dem Gebiete der Geschichte* Hrsg. v. d. Görres-Gesellschaft, Bd. 18, Paderborn 1919; Grazer Nuntiatur, 3. Bd.: *Nuntiatur des Girolamo Portia und Korrespondenz des Hans Kobenzl 1592–1595. Bearbeitet von Johann Rainer unter Mitarbeit von Heinz Noflatscher und Christian Rainer*, Wien 2001; Roberg, Burkhard. *Nuntiaturberichte aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken. Die Kölner Nuntiatur hrs g. v.d. Görres-Gesellschaft. Bd. II/2: Nuntius Ottavio Mirto Frangipani (1590 August – 1592 Juni). München Paderborn – Wien 1969; týž. Bd. II/3: Nuntius Ottavio Mitro Frangipani (1592 Juli – 1593 Dezember). München – Paderborn – Wien 1971; Acta Nuntiaturae Polonae moderatore Henrico Damiano Wojtyska CP. Tom. I: *De fontibus eorumque investigatione et editionibus. Instructio ad editionem. Nuntiorum series chronologica auctore Damiano Wojtyska CP. Institutum Historicum Polonicum Romae, Fundatio Lanckoroński, Romae 1990; Acta nuntiaturae Poloniae. Tom. XV: Germanicus Malaspina (1591–1598), vol. 1 (1 XII 1591–31 XII 1592) in quo publicantur etiam documenta legationem a latere cardinalis Georgii Radziwill necnon munera ab Attilio Amalteo et Maximiliano de Pernštejn expleta illustrantia, edidit Lescus Jarminski. Academia scientiarum et literarum Polona, Sumptibus foundationis Lanckoroński, Cracoviae 2000.**

⁸ K ediční činnosti Josefa Matouška a osudům jeho pozůstalosti viz Pazderová, A. *Historie a program*, s. 45–49; táž. *L'edizione della nunziatura di Cesare Speciano (1592–1598). Origini, stato attuale, problemi e prospettive*. In: *Kurie und Politik. Stand und Perspektiven der Nunziaturforschung*, hrsg. von Alexander Koller. *Bibliothek des Deutschen historischen Instituts in Rom*, Bd. 87, 1999, s. 165–174. Výzkumné zprávy Josefa Matouška viz NA, Přepisy, kart. č. 226 a 227.

ležitě informace jsem čerpala i z dalších dochovaných zpráv ze studijních pobytů zaměřených na výzkum nunciaturní korespondence a bohemik ve vatikánských, italských, německých, rakouských a španělských archívech a knihovnách.⁹ Nezanedbatelným důvodem pro mě byl i fakt, že se jednalo o nunciaturu, které byla v minulosti věnována velká pozornost českých historiků a archivářů, aniž by jejich snahy došly naplnění v ediční formě¹⁰ a že na základě Specianovy korespondence s papežským státním

⁹ Z výzkumných zpráv Matouškových předchůdců a kolegů se jedná zejména o zprávy Hynka Kollmanna, Jana B. Nováka, Vojtěcha J. Nováčka, Karla Stloukala, Josefa Borovičky a Zdeňka Kristena, uložené v NA, Přepisy, kart. č. 226 a 227.

¹⁰ Zde mám na mysli zejména velkou edici *Sněmů českých*, jejíž editoři (a zejména Kamil Krofta) zúročili Specianovu korespondenci s Římem, a Stloukalovy a Matouškovy studie. Viz *Sněmy české VIII*, Praha 1895; *IX*, Praha 1897; *X*, Praha 1900 a *XI*, Praha 1910, s. 38–80 (zde obšírný úvod Kamila Krofta); Nováček, Vojtěch J. *Spor o nárek cti mezi Marií Valdštejnskou z Lobkovic a pražským arcibiskupem 1596–1600. Věstník král. České společnosti nauk* (1904), s. 1–58; Dvořák, Max jun., *Process Jiřího z Lobkovic. Český časopis historický* 2 (1896), s. 271–292; Krofta, Kamil. *Boj o konsistoř podobojí v letech 1562–1579 a jeho historický základ. Český časopis historický* 17 (1911), s. 28–57, 178–190, 271–282, 383–420; Hrejsa, Ferdinand. *Česká konfese. Praha 1911; Navrátil, Bohumil. Jesuité olomoučtí za protireformace. Akty a listiny z let 1558 až 1619. I. 1558–1590. Brno 1916; Borovička Josef. Pád Želinského. Obsazení nejvyšších zemských úřadů v Čechách v letech 1597–1599. Český časopis historický* 28 (1922), s. 277–304; Stloukal, Karel. *Papežská politika a císařský dvůr pražský na přelomu XVI. a XVII. věku. Praha 1925; týž. Počátky nunciatury v Praze. Nuncius Bonhomini v Čechách v letech 1581–1584. Český časopis historický* 34 (1928), s. 1–24, 237–279; Kristen, Zdeněk. *O osobní účasti Klimenta VIII. při vyřizování politické korespondence. In: Fridrichův sborník, Praha 1931, s. 210–224; Matoušek, Josef. Turecká válka v evropské politice v letech 1592–1594. Obraz z dějin diplomacie protireformační. Praha 1935; týž. Kurie a boj o konsistoř pod obojí za administrátora Rezka. Český časopis historický* 37, 1937, s. 16–41, 252–292.

sekretariátem vznikl i solidní počet publikací zahraničních.¹¹ V neposlední řadě to byla také neúplná a zpochybňovaná edice Specianovy nunciatury z pera ferrarského arcibiskupa Natale Mosconiho, která podchycuje pouze necelou polovinu dochovaných pramenů, nerespektuje žádná ediční pravidla, ignoruje odbornou literaturu a jak pro říšské, tak pro české dějiny přináší zkreslené informace v úvodech i v poznámkovém aparátu.¹²

¹¹ Jaitner, Klaus. *Die Hauptinstruktionen Clemens' VIII. für die Nuntien und Legaten an den europäischen Fürstenhöfen 1592–1605*. Bd. 2, Tübingen 1984, s. 53–79; Roberg, Burghard. *Türkenkrieg und Kirchenpolitik. Die Sendung Kardinal Madruzzos an den Kaiserhof 1593 und zum Reichstag von 1594. Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken* 65, I (1985), s. 192–305 a 66, II (1986), 192–267; Niederkorn, Jan Paul. *Die europäischen Mächte und der "Lange Türkenkrieg" Kaiser Rudolfs II. (1593–1606)*. Wien 1993; Peraldo, Giuseppe. *Studi sulla riforma cattolica: Cesare Speciano*. *Studia Patavina* 16/2, 1969, s. 271–278; Rangognini, Enzo. *Le cinquecentine praguesi del nunzio Speciano*. *Annali della Biblioteca statale e libreria civica di Cremona* 37/1, 1986 (*Studi e bibliografie* 3, Cremona 1987), 67–94; týž. *Pražské latinské a italské tisky vydané z iniciativy a nákladem papežského nuncia Cesare Speciana*. *Knihy a dějiny* 4/1, Knihovna AV ČR, Praha 1997, 1–19. V neposlední řadě je třeba zmínit starou maďarskou edici korespondence španělského jezuitu P. Alfonse Carilla, zvláštního papežského nuncia pro Sedmihradsko, která přináší i vzájemnou korespondenci mezi ním a Specianem, četné Specianovy dopisy adresované do Říma i dopisy státního sekretáře Minucciho a kardinálů-nepotů Cinzia a Pietra Aldobrandiniů adresované Specianovi do Prahy. Viz Veress, Andreas. *Epistolae et acta P. Alfonsi Carilli S.I. (1591–1618)*. In: *Monumenta Hungariae Historica Diplomataria XXXIII*, Budapest 1906.

¹² *La nunziatura di Praga di Cesare Speciano (1592–1598) nelle carte inedite vaticane e ambrosiane a cura di Mosconi, Natale*. Arcivescovo di Ferrara. In: *Studi e documenti di storia religiosa. Morcelliana-Brescia 1966–1967*, vol. I (Introduzione, Anno 1592), vol. II (Anni 1592–1593), vol. III (Anno 1593), vol. IV (Introduzione, Anno 1597), vol. V (Giugno – Settembre 1597, Gennaio–Aprile 1598). *Kritický pohled na Mosconiho edici viz Lutz, Georg*. *Die Prager Nuntiatur des Speciano (1592–1598). Quellenbestand und Edition seiner diplomatischen Korrespondenz. Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken* 47 (1968), s. 369–381.

II. Hlavní témata Specianovy nunciatury.

Úkoly papežských nunciů byly v raném novověku ovlivňovány mnoha faktory – osobností panovníka, specifickými podmínkami panujícími u dvora, především ale konfesionální situací v obvodu jejich působnosti a situací mezinárodní. Papežští nunciové u císařského dvora byli tradičně příslušní pro celou Říši, i když byl tento rozsah působnosti relativizován za pontifikátu Řehoře XIII. v 70. letech 16. století vysláním dalších nunciů do problematických oblastí. Hlavním posláním nunciů v tomto období bylo jejich angažmá v církevních otázkách a důsledné prosazování závěrů Tridentského koncilu; konkrétním otázkám vnitřní a zahraniční politiky byl přikládán význam zejména v těch případech, kdy se přímo týkaly církevních zájmů (propůjčování církevních beneficií a regálů císařem). Specianova nunciatura spadá do období pontifikátu Klimenta VIII., v němž se papežství vymaňuje ze španělského vlivu, úspěšně se vyrovnává s důsledky své francouzské politiky a začleněním Ferrary upevňuje své postavení v Itálii, ale je také vtaženo do dlouhé turecké války. Současně je to i období razantnějšího postupu kurie v protireformační politice a v prosazování závěrů Tridentského koncilu. Viděno pod zorným úhlem těchto faktorů, vyžadovala nunciatura na císařském dvoře zvláštní přístup.

Kremonský biskup Cesare Speciano, vyslaný v květnu 1592 k císařskému dvoru do Prahy, patřil k čelným představitelům katolické restaurace z okruhu Karla Boromejského a v diplomatické branži nebyl žádným nováčkem. Kromě krátkodobějších legací měl za sebou i tříleté působení v čele nunciatury v Madridu, v němž se osvědčil.¹³ Úkoly, které jej v Praze čekaly, nebylo lehké splnit; některé zdědil po svých předchůdcích, další přibýly postupem času. Obecně lze konstatovat, že zatímco v oblasti mezinárodních vztahů a říšské politiky zastával postoj obezřetného pozorovatele, v náboženských otázkách a v oblasti církevní politiky důsledně prosazoval kuriální zájmy, jejichž obsahem byla vnitrocírkevní reforma a potlačování sílícího protestantismu. Co se týče konkrétních problémů, z těch nejdůležitějších to byla stálá hrozba tureckého nebezpečí, vedoucí k otevřené válce v letech 1593–1606, spor opata fuldského s biskupem würzburgským, vlekoucí se od roku 1576, nutnost zajištění katolických zájmů ve Štrasburku, Cáchách, Halberstadtu a Jülichsku-Klévsku, otázka saských biskupství, která se snažili nekatolíci “reformovat” pomocí pos-

¹³ *Edici Specianovy korespondence z nunciatury v Madridu vydal též Mosconi, Natale. La nunziatura di Spagna di Cesare Speciano 1586–1588. Bollettino Storico Cremonese, Cremona 1939; reedice beze změn Brescia 1961. Tato edice trpí stejnými nedostatky jako edice Specianovy pražské nunciatury.*

tulace protestantských knížat, problémy spojené s působením některých předních představitelů světského kléru – zejména biskupů salcburského, pasovského a z Vídeňského Nového Města, snaha obsadit uvolněná biskupství v Uhrách, z nichž Rudolf sanoval náklady na válku proti Turkům, a neuspořádané poměry v Sedmihradsku. Hlavní náplň svého působení spatřoval Speciano – ve shodě s papežskou instrukcí – v protireformační činnosti. Předpokladem její zdárné realizace bylo splnění dalšího důležitého požadavku kurie, aby v čele nejvyšších úřadů působily důvěryhodné osoby věrné Římu. Splnění tohoto úkolu však znesnadňoval sílící vliv protestantů na císařském dvoře, a to zejména ve vrcholných úřadech Českého království, které se mělo stát vzorem protireformační činnosti v Říši. Zatímco v Čechách, kde katolíci tvořili pouhých 10% všeho obyvatelstva, Speciano neuspěl, neboť zdejší vláda nebyla pouze poradním orgánem panovníka, nýbrž reprezentovala skutečnou vládu země zakotvenou ústavou, v případě říšských úřadů byl poměrně úspěšný. Ústřední říšská vláda byla totiž závislá na panovníkovi, jenž byl katolík, a její styk s Říší, která byla v té době pestrým konglomerátem samostatných dominií spravovaných vlastními vládami, byl volný. Byla především panovníkovou radou a pouze v případě jednání o společných záležitostech na sněmu vystupovala jako reprezentant celku. Velká důležitost byla kurií přikládána sněmům – říšským i jednotlivých zemí, jichž se nunciové pravidelně účastnili a jichž využívali zejména pro protireformační účely. Velkým tématem Specianovy nunciatury je proto říšský sněm z roku 1594. Z vnitrocírkevních otázek stálo v popředí Specianova zájmu naplňování závěrů Tridentského koncilu, a to zejména v zemích Koruny české. Do této oblasti patří vizitace demoralizovaných církevních řádů, snaha o splnutí utrakvistů s katolíky v Čechách, korunovaná částečným úspěchem, zakládání nových a podpora stávajících jezuitských kolejí, spolupůsobení při výchově kněžského dorostu a realizace opatření proti šíření protestantismu (dohled nad knihtiskárnami, indexy zákázaných knih, vyhošťování protestantských kazatelů), ale i morální a finanční podpora konvertitů a v neposlední řadě i Specianovy soukromé vydavatelské aktivity. Při plnění úkolů se Speciano opíral o příslušníky katolické šlechty a zejména o jezuitu, kteří byli jeho věrnými spojenci po celý čas jeho působení v Praze. Fakticky se Specianův vliv vztahoval pouze na země bezprostředně podléhající Rudolfovi, nikoli na Říši, v níž Rudolf zastával stejně zdrženlivou politiku jako jeho otec i děd. Význam Specianovy korespondence pro politické, náboženské, hospodářské, sociální a kulturní dějiny Evropy i jednotlivých zemí je z výše řečeného evidentní.

III. Písemné prameny ke Specianově nunciatuře

Písemnosti pro Specianovu nunciaturu se nacházejí převážně ve Vatikánském tajném archivu a ve Vatikánské apoštolské knihovně v Římě.¹⁴ Výjimkou jsou Specianovy listy do Říma z let 1592–93, které jsou uloženy v Ambrosiánské knihovně v Miláně¹⁵; malé množství písemností najdeme též v Archivio Aldobrandini, Archivio Doria Pamfili a v Biblioteca Casanatense v Římě. Ve Sbírce přepisů z italských a vatikánských archivů, uložené v Národním archivu, se nachází 1 065 kusů přepisů pro Specianovu nunciaturu, pořízených z výše jmenovaných fondů, které jsem průběžně doplnila o cca 200 chybějících kusů. Doprovodný materiál ke Specianově nunciatuře se nachází ve Státních archivech v Římě, Benátkách, Florencii, Mantově, Modeně, Neapoli a v Domácím, dvorním a státním archivu ve Vídni.¹⁶ Pří-

¹⁴ Archivio Segreto Vaticano, fondy: Fondo Borghese; Fondo Pio; Segreteria di Stato – Nunziatura di Germania 15; Miscellanea (papežská instrukce); Epistolae ad principes (brevia Klimenta VIII.). Biblioteca Apostolica Vaticana: fondy Chigi a Barberini (ve zdejším Codex Urbinatus latinus 866 dochována finální relace Specianova předchůdce Camilla Caetana).

¹⁵ Biblioteca Ambrosiana, Milano: kodexy D 124 a 125 suss.

¹⁶ Archivio di Stato di Roma (AS Roma): fond Camerale I, část Depositeria generale di Papa Clemente VIII; Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien (HHStA Wien): fondy Romkorrespondenz; Hofkorrespondenz – Dispacci di Germania; I. Italien, Kleine Staaten a II. Italien, Diplomatische Korrespondenz. Opisy zpráv ambasadorů, rezidentů a agentů na dvoře císaře Rudolfa II., uložené v zahraničních archivech, viz NA, Přepisy. Jedná se o relace benátských vyslanců Franceska Guicciardiniho z r. 1592, Giovanni Dolfina z let 1592–1593, Giacomma Vendramina z r. 1593 a Tommassa Contariniho z let 1593–1595 (Dispacci di Germania 19–22, HHStA Wien); relace florentských vyslanců a rezidentů Giovanni Battisty Conciniho de' Conti della Penna, Francesca Lenzoneho, Giovanni Battisty Conciniho, Giulia Guidiho a Curtia Picheny z let 1594–1598 (SA Firenze, Mediceo 4339, 4350, 4352); relace mantovských vyslanců, rezidentů a agentů Enea Gonzagy, Marc'Antonia Avegni, Guida Avellaniho, Adherbala Manerbia, Guidobona Guidoboniho, Ottavia Vivaldina, Federica Gonzagy, Fabritia Spinoly z let 1592–1597 (SA Mantova, Busta 466–473); relace ferrarských vyslanců a rezidentů Guida Calcagniniho, Luigi Montecuccoliho, Ercole Rondinelliho, Edoarda Mantoy Provisionaliho, Marc'Antonia Ricciho, Giulia Thiene, Cesare Floria a Valentina Floria z let 1592–1598 (SA Modena, Cancelleria Ducale – Carteggio Ambasciatori Estensi – Germania, busta 41, 47, 50–52, 54–57, 66); Bohemica z let 1580–1610 (SA Napoli, Carte Farnesiane). Důležité informace poskytují i instrukce pro výše uváděné vyslance, agenty a rezidenty nacházející se též v NA, Přepisy.

jemci Specianových listů adresovaných papežskému sekretariátu do Říma byli státní sekretář Minucio Minucci (do počátku roku 1596), papežští nepoti Cinzio a Pietro Aldobrandiniové, případně sám papež Kliment VIII.

IV. Podoba edice

Co se týče vlastní podoby edice a jejího rozvržení, potýkala jsem se s mnoha problémy, neboť původní návrh mého předchůdce Matouška je v současné době již zastaralý.¹⁷ Matoušek sám správně poukázal na nutnost výběru materiálu a na základní rozdíl mezi jím připravovanou edicí Specianovy korespondence a edicemi předchozích nunciatur vydávaných Görresovou společností. Korespondence Specianových předchůdců je totiž dochována pouze zlomkovitě, a proto se editoři snažili doplnit mezery adekvátním dochovaným materiálem – zejména relacemi soudobých diplomatů působících na císařském dvoře. Pro období Specianovy nunciatury je naopak materiál dochován téměř v úplnosti, s výjimkou posledních měsíců jeho pobytu v Praze, kdy – již jako odvolaný nuncius – marně čekal na příchod svého nástupce. Matoušek proto navrhoval publikovat in extenso pouze korespondenci mezi Specianem a papežským sekretariátem a veškerý další dochovaný materiál použít v poznámkách. Pouze v jediném případě navrhoval odchylku od tohoto pravidla, a to v případě říšského sněmu konaného roku 1594 v Řezně. Vzhledem k důležitosti tohoto sněmu doporučoval publikovat veškeré Specianovy listy dochované v Ambrosiánské knihovně v Miláně, tedy i ty, jež byly adresovány dalším významným osobnostem tehdejšího politického života a které osvětlují jeho konání na říšském sněmu. Současně si plně uvědomoval, že tento sněm má sice zásadní význam pro říšské dějiny,

¹⁷ Zde odkazuji na můj příspěvek přednesený na mezinárodním kolokviu věnovaném současnému stavu a perspektivám nunciaturního bádání, které pořádá Německý historický ústav v Římě na podzim roku 1996 pod názvem „Kurie und Politik. Stand und Perspektiven der Nuntiaturbereichsforschung“. Viz Pazderová, Alena. L'edizione della nunziatura di Cesare Speciano (1592–1598). Origini, stato attuale, problemi e prospettive. In: Kurie und Politik. Stand und Perspektiven der Nuntiaturforschung. Hrsg. von Alexander Koller, Tübingen 1998, 165–174. Na tomto kolokviu jsem mohla se zpracovateli nunciaturních edic konzultovat ediční techniku. Díky nezištné pomoci kolegů z Německého historického ústavu jsem získala řadu kopií podnětných článků vztahujících se k problematice nunciaturních edic a mohla se seznámit s výsledky dlouholeté diskuse na toto téma.

avšak odsouvá záležitosti českých zemí na vedlejší kolej. Proto navrhoval vydat korespondenci z období tohoto sněmu zvlášť pod názvem „Říšský sněm v Řezně roku 1594“. Edice Specianovy nunciatury měla být vydána ve třech dílech, členěných dále do svazků, a to následovně: Korespondence květen 1592 – duben 1594, Říšský sněm v Řezně 1594 a korespondence říjen 1594 – červen 1598. V prvním dílu edice Matoušek hodlal otisknout papežskou instrukci pro Speciana, finální relaci jeho předchůdce Caetaniho, Specianovy listy z cesty do Prahy a poté úplnou korespondenci mezi nunciem a papežským sekretariátem v Římě. Aby edice nebyla zatěžována zbytečnými detaily, navrhoval uvádět v poznámkovém aparátu pouze významové odlišnosti v dochovaných variantách korespondence, zatímco různé formy jednotlivých příjmení a názvů lokalit doporučoval svést vyčerpávajícím způsobem do rejstříku. Závěrem každého dílu hodlal před rejstříkem otisknout tabelární přehled veškerých užitých dokumentů. Vzhledem k jejich velkému množství navrhoval vydat zvláštní samostatný svazek – buď jako první díl nebo tomus prodromus – který by obsahoval komentář k editovanému materiálu, popis úřadu pražské nunciatury a záležitostí jí vyřizovaných podle register milánské Ambrosiánské knihovny, Specianův životopis na základě pramenů z Milána a Cremony a analýzu předmětů nunciaturní korespondence. U některých z nich, například v případě vleklého štrasburského sporu, navrhoval podat pouze stručný přehled a odkázat na detailní popis ve Schweizerově edici, aby se zbytečně neopakovaly věci již známé. Naopak u problémů, které se ve Specianově období objevují poprvé nebo jimž editoři předchozích svazků nevěnovali adekvátní pozornost, jako například v případě protireformace v českých zemích, doporučoval publikovat obšírnější historický výklad.¹⁸ Co se týkalo vnějšího vzhledu edice, navrhoval graficky odlišit autografy nuncia od listů psaných písařem nunciatury, jako obrazové přílohy pak Specianův portrét dochovaný na jeho náhrobku v kremonské katedrále a několik kopií Specianových autografů z Ambrosiánské knihovny v Miláně a originálů listů papežského sekretariátu z Vatikánského archivu.

S některými z výše uvedených návrhů lze souhlasit do jisté míry i dnes. Na základě výsledků dosavadních mezinárodních diskusí na téma vydávání nunciaturní korespondence však považuji Matouškovu koncepci za dnes

¹⁸ Součástí Matouškových prací na úvodním svazku edice měly být dvě jím avizované studie: První k problematice protireformačního programu v českých zemích v letech 1580–1598, druhá o štrasburském sporu. Zatímco v první, publikované studii z větší míry dostal svému původnímu záměru (Matoušek, *J. Kurie a boj o konsistoř*), napsání druhé studie nikdy nerealizoval.

již zastaralou, neboť od jejího návrhu uplynulo více než 80 let a historická produkce i edice nunciatur doznaly značných změn. Právě s ohledem na odborné práce historické i nunciaturní edice vyšlé v tomto mezidobí považují při členění edice za optimální hledisko chronologické, nikoli věcné, a písemnosti Specianovy nunciatury jsem se rozhodla vydat v menších celcích, tj. pro období dvou let.¹⁹ Korespondence mezi Specianem a papežským sekretariátem bude vydána in extenso. Veškerý doprovodný materiál, tj. avvisi (dobové aktuální zprávy), Specianovu korespondenci s nuncii v Polsku, Kolíně nad Rýnem, Grazu a Sedmihradsku, jakož i doprovodné zprávy významných soudobých diplomatů na císařském dvoře Rudolfa II., tj. benátských, florentských, ferrarských a mantovských,²⁰ je třeba silně eliminovat a v případě potřeby využít v poznámkách. Jako ediční jazyk jsem – s ohledem na předpokládané nejčastější uživatele edice – zvolila němčinu. Vzorem pro mou práci jsou poslední svazky nunciatur vydávaných Německým historickým ústavem v Římě, s jejichž autory mě váže přátelská spolupráce.

První díl edice, vzhledem k jeho proponovanému rozsahu cca 600 stran, bude věnován pouze roku 1592. Bude obsahovat Specianův životopis, přehled nejdůležitější problematiky jeho nunciatury jako celku a podrobnější přehled téhož pro rok 1592, informaci o papežském státním sekretariátu a nunciaturní kanceláři v Praze a o způsobu vyřizování korespondence v nich, stručný diplomatický rozbor písemností s informacemi o jejich uložení a fyzickém stavu, ediční kritéria a vlastní edici nunciaturní korespondence z roku 1592 v pořadí: papežská instrukce, fakulty, Caetanova finální relace a 220 ks vlastní korespondence mezi Prahou

¹⁹ Menší celky umožňují rozdělit dlouhodobou nunciaturu mezi více editorů a tím urychlit její vydání; v případě výpadku některého z editorů je pak snazší hledat náhradu. Takto v současné době postupuje při vydávání nunciaturní korespondence většina historických ústavů západních zemí, akreditovaných v Římě.

²⁰ Avvisi zasílané Specianem z Prahy spolu s oficiálními listy v případě, že přinášejí zajímavé podrobnosti k významným soudobým problémům, charakteristiky významných příslušníků šlechtických rodů či důvěrné zprávy o nich ponechávám in extenso za příslušným listem, neboť je na ně často odkazováno v oboustranné korespondenci mezi Prahou a Římem. Co se týče vzájemné korespondence mezi Specianem a jeho kolegy – nuncii v Polsku, Kolíně nad Rýnem, Grazu či v Sedmihradsku – v těchto případech odkazuji v poznámce na příslušné svazky dosud vyšlých edicí těchto nunciatur, případně cituji vybrané vysvětlující pasáže.

kolegů – editorů nunciurní korespondence – je diametrálně odlišná. Pro zpracování dvou let nunciurní korespondence mají zajištěný tříletý pobyt v mateřských historických ústavech v Římě, kde mají k dispozici i příslušný servis a bohaté knihovny, případně mohou cestovat za doplňujícími prameny i po dalších italských, rakouských či německých archivech a knihovnách, nehledě na možnost každodenní vzájemné komunikace. Závěrem je třeba vyzdvihnout velkorysý a fundovaný bohemikální výzkum bývalého zemského archivu v Itálii, Německu, Rakousku a v dalších evropských zemích, dnes již v této šíři nemyslitelný, jehož výsledkem jsou i desetitisíce prepisů, bez jejichž existence by nebylo možné navázat na prvorepublikové práce na edicích nunciatur.

Grantový projekt KSČ a radikální socialismus v Československu 1918–1989

Jiří Křesťan

Projekt, zaměřený na výzkum komunismu, bolševismu a radikálního socialismu v Československu od vzniku první republiky po pád komunismu jako vládnoucího systému, byl realizován v letech 2001–2005. Jeho nositelem byl Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR, řešitelem prof. PhDr. Zdeněk Kárník, DrSc. a vědeckým tajemníkem Mgr. Michal Kopeček. Projekt byl podporován Grantovou agenturou Akademie věd ČR a registrován pod č. A 806 3101. Cílem této zprávy není hodnocení výsledků grantu (autor by při tom musel hodnotit také své vlastní plody práce, což by bylo poněkud nevkusné), ale jen věcná informace o podílu Národního archivu, respektive jeho jednotlivých pracovníků, na realizaci grantu. Zájemce o celkové hodnocení grantu lze odkázat na zevrubnou shrnující zprávu řešitele grantu, uveřejněnou v posledním sborníku projektu,¹ dále na recenze v odborných

¹ Kárník, Zdeněk. Doslov. In: Kárník, Zdeněk – Kopeček, Michal (edd.). *Bolševismus a radikální socialismus v Československu*, sv. 5. Praha 2005, s. 297–332.

časopisech² a konec konců i na „tržní kritérium“, t.j. prodejnost sborníků, která, pokud vím, byla i v podmínkách ostrého konkurenčního zápasu o čtenáře na současném knižním trhu slušná (odkazují na reprezentativní žebříček Svaz nakladatelů a knihkupců).

Ředitel neusiloval o vytvoření nějaké nové přehledné příručky k dějinám KSČ. Pokusil se podnítit seriózní bádání o jednotlivých etapách a problémech dějin komunismu a radikálního socialismu u nás v pevném přesvědčení, že taková etapa musí předcházet pokusu o významnější syntetické a monografické dílo. V průběhu grantu bylo uspořádáno několik pracovních porad, spojených v některých případech s odbornými exkurzemi. Hlavní výstupy grantu pak představují grantové vědecké sborníky (celkem jich bylo vydáno 5) a informativní a materiálové věstníky (ty se zastavily u čísla 12).³ Jen v samotných sbornících bylo předloženo odborné veřejnosti 50 odborných statí. V těchto statích i materiálech publikovaných ve věstnících naleznou zájemci pestré spektrum příspěvků k dějinám komunismu a v menší míře i radikálního socialismu za první a druhé republiky, v letech válečných a bezprostředně poválečných i v období po Únoru 1948. Objevily se některé tematicky vyhraněné okruhy, kterým se autoři věnovali častěji (např. komunistické ženské hnutí, životopisné příspěvky). Zvláště je nutno ocenit, že v průběhu grantu se podařilo zapojit do jeho řešení slovenské historiky, kteří posléze sami zahájili obdobný grantový projekt.

Národní archiv, který je jedním z nejvýznamnějších správců té části archivního dědictví, jež se vztahuje k soudobým dějinám a k fenoménu komunismu, nese svůj díl odpovědnosti za historický výzkum v tomto směru, za vytváření optimálních podmínek badatelům. Bezprostředně

² *Pravidelné informativní zprávy o sbornících přinášel např. Český časopis historický. Zvláště je třeba upozornit na dva diskusní příspěvky, hodnotící výsledky grantu v jeho první třetině, resp. polovině: Křen, Jan. Silný projekt – slabší začátek – jaký konec? Soudobé dějiny 11, 2004, č. 3, s. 127–132; Hrubý, Karel. Radikální socialismus a jeho návraty. Soudobé dějiny 12, 2005, č. 2, s. 334–342.*

³ *Obsahy všech sborníků a věstníků jsou součástí výše citované Kárníkovy zprávy.*

se náš archiv podílel na organizaci pracovní porady grantového projektu KSČ a radikální socialismus, konané dne 14. května 2002 na archivním areálu Chodovec.⁴ Součástí porady byla i odborná exkurze, která poskytla zájemcům informaci o pramenech, relevantních tématu grantu. Na organizaci porady a exkurze se podílely kromě odborných oddělení (3., 4. a 6.) také centrální badatelna a knihovna archivu. Tři pracovníci Národního archivu se zapojili do prací na grantu také jako autoři studií (viz příložený soupis). Odvedené výsledky práce snad důstojně reprezentovaly náš archiv a současně naznačily budoucí možnosti této významné instituce při výzkumu nejnovějších dějin.

Soupis publikovaných studií v rámci grantového projektu

- Blodigová, Alexandra. Fondy a sbírky bývalých archivů ÚV KSČ a ÚML a jejich nynější začlenění ve fondech SÚA Praha. In: Věstník grantu KSČ a radikální socialismus v Československu 1918–1989, č. 3, 2002, s. 45–55.
- Křesťan, Jiří. Intelektuálové bez rozumu? Učenec Zdeněk Nejedlý a fascinující půvab komunismu. In: Kárník, Zdeněk – Kopeček, Michal (edd.). Bolševismus a radikální socialismus v Československu, sv. 5. Praha 2005, s. 15–41, pozn. s. 333–337.
- Týž. KSČ, Společnost pro hospodářské a kulturní styky s SSSR a obraz Sovětského svazu v prostředí české levicové inteligence (1925–1939). In: Kárník, Zdeněk – Kopeček, Michal (edd.). Bolševismus a radikální socialismus v Československu, sv. 2. Praha 2004, s. 84–109, pozn. s. 321–326.
- Týž. KSČ, spolek Dělnická pomoc a vnímání ideje proletářské solidarity v prostředí levicové inteligence v Československu (1928–1932). In: Kárník, Zdeněk – Kopeček, Michal (edd.). Bolševismus a radikální socialismus v Československu, sv. 3. Praha 2004, s. 58–74, pozn. s. 189–192.
- Týž. Mezinárodní konference Archivy v mezinárodním kontextu. In: Věstník grantu KSČ a mezinárodní socialismus v Československu 1918–1989, č. 10, 2004, s. 109–110.

⁴ Zápis z uvedené porady byl uveřejněn ve 3. čísle grantového věstníku v roce 2002.

- Týž. Zdeněk Nejedlý a Komunistická strana Československa v letech 1921–1925. Příspěvek k historii vztahů mezi KSČ a levicovou inteligencí. In: Kárník, Zdeněk – Kopeček, Michal (edd.), Bolševismus a radikální socialismus v Československu, sv. 1. Praha 2003, s. 15–42, pozn. s. 285–292.

- Pažout, Jaroslav. Reakce československých studentů v době Pražského jara na protestní hnutí na Západě. In: Kárník, Zdeněk – Kopeček, Michal (edd.), Bolševismus a radikální socialismus v Československu, sv. 2. Praha 2004, s. 213–227, pozn. s. 340–342.

Digitalizace indikačních skic stabilního katastru

Libor Gottfried

Indikační skicy jsou původní rukopisné mapy, které byly rozděleny na malé sekce stabilního rozměru (vždy jedna čtvrtina mapového listu, který byl stanoven na 25 x 20 palců = 56 x 63 cm) a sloužily jako podklad pro zhotovení definitivních (reambulovaných) map stabilního katastru. Sloužily též jako pracovní exempláře a jsou do nich dodatečně provedeny první opravy katastru až do reambulace. Přesto mají nezastupitelnou hodnotu jako originál a v kombinaci s ostatními mapami, zejména tzv. císařskými otisky (v Ústředním archivu zeměměřičství a katastru) a s mapami první reklamace (RM v Národním archivu) mohou poskytnout neobyčejně cenné informace o prvotním stavu katastrů a kulturní krajiny v Čechách v první polovině 19. století.

Tyto kolorované mapy (v nichž mají jednotlivé barvy také svou informační hodnotu) jsou vyhotoveny v měřítku 1 : 2880, intravillány měst a některých vesnic jsou v dvojnásobném měřítku 1 : 1440, vzácně ve čtyřnásobném měřítku 1 : 720 (a existují i odchylky, např. měřítko 1 : 960). Měřítka katastrálních map bylo odvozeno od měřítka tzv. druhého, tzv. Františkova vojenského mapování (1 : 28800).

První práce na mapování proběhly v roce 1815, ale vlastní mapování začalo až podle upravené instrukce z 24. února 1824 podle císařského

patentu z 23. prosince 1817. Mapovací práce v terénu představovaly dosud největší vyměřovací práce v habsburské monarchii, protože vyměřování probíhalo nejen v Království Českém, ale i v Markrabství Moravském a ostatních zemích. Základní mapovací práce byly dokončeny roku 1843, i když ještě po tomto datu vznikaly některé revidované mapy.

Indikační skicy jsou prvním přesným a detailním zobrazením zemského povrchu celých Čech (a ostatních zemí monarchie) a posloužily jako základ odvozených map menšího měřítka. Pomocí barevných informací a značek obsahují velké množství údajů topografického i faktického charakteru, a spolu se spisy popisují i kvalitu a druh lesů a kulturních plodin, které se na našem území vyskytovaly.

Katastrálními mapami byly též definitivně pevně určeny pozemkové a stavební parcely a hranice katastrálních obcí, které se od té doby odvozují až dodnes.

Řada indikačních skic se zachovala v relativní úplnosti v Národním archivu jako fond Indikační skicy stabilního katastru. Má 9 101 inventárních čísel a odhadem cca 182 000 sekcí.

Indikační skicy jsou badatelsky nejžádanější a nejvyužívanější fond našeho archivu, a to nikoli jen v posledních letech nebo desetiletích, ale od samého počátku jeho uložení v Archivu země české. Máme dochovány statistiky zápůjček indikačních skic už z let 1933-1951, z nichž vyplývá, že jen v prvních sedmi letech jejich uložení v budově Archivu země české bylo půjčeno badatelům 20767 skic, tj ročně průměrně 2966 skic. Badatelská agenda prudce poklesla pouze v době okupace (1940-1945) a pak se opět vrátila téměř na původní výši (alespoň co se týče indikačních skic).

Situace zůstává stejná dodnes. Přes všechny možnosti reprodukcí, které částečně omezují opakované půjčování těchto skic stejným badatelům, se v posledních letech půjčuje ke studiu cca 2000 – 2500 skic ročně. Skicy nesmírně trpí neustálou manipulací, ke které trvale dochází přinejmenším v posledních sedmdesáti letech, a řada skic je na pokraji své fyzické integrity či čitelnosti. Některé skicy také nesou stopy staré plísně, snad z dob nedokonalé vzduchotechniky v původní budově archivu nebo z dob jejich uložení v předešlých nevyhovujících depozitářích zemského archivu. Zvláště tyto skicy potřebují urgentní restaurování a celému fondu by už mnoho let nejvíce prospělo, kdyby byl pro veřejnost uzavřen. To však do této doby nebylo možné, protože neexistovaly technické prostředky, jak zajistit studijní kopie skic pro badatele místo originálů.

Jediný dosavadní prostředek záložních a studijních fotografií – mikrofilm, je z hlediska skic nevyhovující, protože nedovede zprostředkovat barev-

nou informaci map, ani nezajistí dostatečnou čitelnost drobných nebo nejasných detailů.

O digitalizaci skic se ve Státním ústředním archivu uvažovalo od roku 2000, kdy byly provedeny první zkoušky u firmy Albertina lcome a později u některých dalších firem. Z těchto kontaktů vyplynula metodika skenování (rozlišení nad 300 dpi, formát JPG), nutné technické prostředky (velkoplošný plošný skener A3) i přibližné představy o prohlížečím programu.

Hlavním omezením Státního ústředního (později Národního) archivu bylo od počátku nedostatečné počítačové vybavení a nedostatek financí na jeho pořízení. Stejně neschůdné bylo i zadání celé digitalizace firmě, protože finanční požadavky některých firem zvláště v minulých letech byly pro nás nedostupné. Proto se dočasně uvažovalo i o zahájení digitalizace vlastními prostředky (a pochopitelně pomalejším tempem) na vlastních zařízeních, tj. na nově získaném skeneru A3 nebo na již existující skenovací stěna je pro digitalizaci skic nevhodná, a ani rozlišení, ani barevnost není vyhovující, nehledě již na rozdílné rozměry skenů různě velikých skic a nemožnost zachovat stejné měřítko. Skenovací stěna navíc je optické zařízení (má objektiv) a dochází ke zkreslení předlohy jako v jakémkoli fotoaparátu. Také na základě dobrozdání od některých externích odborníků fotografií byla tato forma digitalizace indikačních skic zamítnuta.

Zbývala tedy možnost skenování na skeneru A3 (takto skenují podobné mapy i všechny dosud kontaktované firmy). Ovšem zřízení digitalizačního pracoviště NA by vyžadovalo buď personální posílení, nebo zaměstnání většího množství vyškolených pomocných studentských sil, které by se u zařízení střídaly, protože jinak by práce trvala na digitalizaci celého fondu neúměrně dlouho.

Naštěstí zde byla čerstvá zkušenost Zemského archivu v Opavě, který si nechal zdigitalizovat svůj (malý) fond skic pro území Slezska. Na tuto zkušenost jsme mohli navázat a tak jsme se mohli vyvarovat jakéhokoli amatérského řešení, jehož bylo možno dosáhnout vlastními silami v Národním archivu.

Náš projekt digitalizace indikačních skic vycházel tedy ze zkušeností Zemského archivu v Opavě, který si u firmy Elsysť zadal naskenování svého (malého) souboru indikačních skic (cca 5000 sekcí – aversy) v roce 2005. Museli jsme ovšem řešit i negativní zkušenosti z tohoto zadání, respektive jsme k zadání prací přistoupili již v mnohém poučenější. Narozdíl od kolegů ze ZA Opava jsme nepovažovali za účelné skenovat veškeré zadní strany skic, které nesou jednak stále se opakující informace (podpisy rychtářů a radních) a často jsou naprosto prázdné bez jakýchkoli

informací. Kdybychom totiž skenovali i všechny zadní strany IS, narostl by počet obrázků na dvojnásobné množství. Co si mohli dovolit v ZA Opava se svými cca 250 skicami, nemůžeme si dovolit v Národním archivu s cca 9000 skicami.

Proto jsme zvolili úzký výběr: skenuje se zásadně jedna vzorová zadní strana s podpisy (nejsou-li výjimečně dvě nebo více různých sad podpisů na jedné mapě) a jen ty zadní strany, které obsahují dodatečné nákresy nebo poznámky tužkou či perem, které mohou nést důležité informace pro badatele. Tento výběr mohou po poučení provést i studenti, kteří skicy pro skenování připravují.

Příprava skic pro skenování zahrnuje také (na rozdíl od ZA Opava, který tyto problémy ve svém zadání vůbec neřešil) dodání podrobných metadat (textových informací k jednotlivým skicám) a také pečlivé očíslování rozložené skicy podle stanovené mřížky (a přitom i zjištění chybějících částí) a označení každé sekce přiloženým adhezivním papírkem. Toto pročíslování nejen podstatně urychlí práci pracovníků firmy před vlastním skenováním, ale předejde také v 99% jakýmkoli možným chybám v přehození sekcí, jak se nakonec ukázalo po dodání první části skenů (100% přesnost ve složení skic).

Způsob značení sekcí v mřížce a schematický název každého obrázku (skenu) byl vytvořen s ohledem na zásadu, že jednotlivé obrázky mají být kdykoli použitelné i v jakémkoli jiném prohlížečím nebo grafickém programu tak, aby každý jednotlivý obrázek už svým názvem nesl maximum informací o sobě samém, bez ohledu na připojení nebo nepřipojení metadat (jak se v počítačové mluvě říká inventárním a katalogizačním údajům) a nebo jejich formě. Tento systém značení byl vytvořen správcem fondu a doplněn podle připomínek firmy i podle zkušeností z Moravského zemského archivu, kde po konzultacích s námi zvolili stejný způsob popisu a také jejich zvláštnostem byl náš popis přizpůsoben.

Pro ukázkou (a pro ty, kteří budou s obrázky skic v budoucnu jakkoli pracovat) uvedu příklad:

Název obrázku: ZAT130018420A03C.jpg

Obsahuje:

- signaturu Žat 130
- informaci, že nejde o signaturu např. 130 ½ (takové se vyskytují dodatečně zařazené do původní řady, na tento údaj je rezervována jedna „volná“ nula)

- rok zhotovení mapy 1842 (kvůli MZA zvolen celý rok, ne jen koncové dvojčíslí, protože u nich přicházejí v úvahu i roky po 1900)
- další „volná“ nula je na pořadové číslo exempláře u multiplikátů z téhož roku (opět spíše pro potřeby MZA)
- informace, že jde o avers nebo revers A
- zařazení do mřížky (souřadnice) 03C (tj. v třetí řadě třetí zleva; rady jsou značeny čísly, pořadí v řádku písmeny abecedy)

Uvedené schéma bylo počítačovými pracovníky firmy Elsyst shledáno jako velmi užitečné a použitelné i pro automatické řazení obrázků v náhledu mapy. Jakákoli chyba či překlep v názvu se naopak okamžitě v tomto řazení projeví a proto může být hned následně opraven, takže můžeme konstatovat 100% správnost v nazývání sekcí (alespoň nebyla dosud zjištěna žádná chyba).

Správce fondu při své návštěvě digitalizačního pracoviště firmy Elsyst ve Vyškově 13. února byl seznámen s celým procesem digitalizace, od manipulace se skicami, skenování, po ořezávání obrázků a vytváření náhledů. Seznámil se s pracovníky firmy a také s jejím ředitelem a vyjádřil svou spokojenost s dosavadními pracemi a prodiskutoval i výhledy další spolupráce. Byla zmíněna i možnost dalšího programového dotvoření produktu podle připomínek a dodaných požadavků na plnější badatelské využití (další práce o s obrázky, vytváření výřezů, přímý tisk a zálohování v badatelně - vypalování detailů a sekcí na CD-R - možnost odměřování vzdáleností přímo na skenu apod.), což by měl řešit nikoli základní prohlížeč program, ale speciální software, který firma vyvíjí. Detaily tohoto dodatečného zpřístupňovacího programu musí ovšem s firmou probrat na zvláštním jednání odborníci z oddělení informatiky Národního archivu.

Hotové výstupy, tj. naskenované obrázky včetně základního prohlížečského programu, dodala firma Elsyst Engineering na třech DVD v lednu 2006. Zároveň bylo dohodnuto, že firma bude dodávat výstupy na dvou DVD, přičemž jedna sada nebude vůbec používána a hned uložena, a teprve z druhé sady budou zhotoveny uživatelské kopie pro badatelnu I. oddělení a badatele. Nemusí být ovšem obava ze ztráty dat ani v případě, kdy by byla poškozena všechna DVD, poněvadž firma Elsyst samozřejmě ponechává dlouhodobě získaná data uložena na svém serveru. Konečný způsob dlouhodobého uložení dat z originálních DVD v Národním archivu se ponechává na rozhodnutí oddělení informatiky, které vytváří datový sklad Národního archivu.

O započaté digitalizaci indikačních skic jsem podal stručnou zprávu na konferenci Historická krajina a mapové bohatství Česka (prameny, evidence, zpřístupňování, využívání), kterou pořádala Komise pro historickou geografii při Historickém ústavu AV ČR 25. ledna 2006. Tato konference byla mimofódně zajímavá i prezentací ostatních pracovišť, které již v digitalizaci historických map pokročily (například zpřístupnění digitalizovaného josefského vojenského mapování a druhého vojenského mapování na Internetu) a které se okrajově dotkly i map stabilního katastru (zejména tzv. císařských otisků).

Informace o digitalizaci indikačních skic byla přijata kolegy se zájmem, v diskusích bylo ovšem s určitým zklamáním konstatováno, že celkové zpřístupnění fondu bude trvat ještě několik let. Někteří kolegové také projevili obavu, zda rozlišení 300 dpi, které bylo pro indikační skicy zvoleno, bude dostatečné, a zda po několika letech, než bude projekt dokončen, nebude vnímáno jako technicky nedokonalé a zastaralé. Bylo argumentováno také tím, že v jiných archivech (například na Slovensku) bylo zvoleno pro archivní předlohy rozlišení 600 dpi podle doporučení Evropské unie. Moravský zemský archiv požaduje u svých skic rozlišení 400 dpi. Na to bylo možno odpovědět jen tím, že Národní archiv nemá v současné době dostatečná úložiště na tak velké datové objemy (navíc se jedná jen o jeden fond z mnoha, které budou zřejmě v nejbližším budoucnu zdigitalizovány) a otázka dostatečných datových skladů bude řešena až v budoucnu. V současné době jde o rychlou digitalizaci z důvodu ohrožení existence fondu a proto se šlo cestou kompromisu mezi kvalitou a velikostí obrazových souborů.

Na této konferenci bylo také v plénu konstatováno, že za skutečnou digitalizaci (mapových i jiných) předloh se může považovat jen takové snímání originálů, které zajistí jejich naprostou reprodukovatelnost 1:1 a v nezměněné barevnosti a v nezměněných rozměrových poměrech, tj. v podstatě pouze kontaktní skenování na plošných skenerech. Veškeré ostatní snímání předloh jakýmikoli optickými zařízeními s sebou nese nutné rozměrové a vektorové zkreslení a barevné posuny, takže nejde o digitalizaci ve vlastním užším slova smyslu, ale o pořizování digitálních fotografií, tj. studijních náhledů (i když mohou být i dosti vysoké kvality podle použitého druhu zařízení). Není to však „faksimile“ předlohy (tento termín je zde chápán jinak než z obvyklého restaurátorského hlediska), ale pouze náhledová přibližná reprodukce.

První část zdigitalizovaných skic (kraj Žatecký) bude v nejbližší době zpřístupněna v badatelné I. oddělení na jednom PC ze záložních DVD nosičů. V průběhu roku 2006 by měl být zdigitalizován také kraj Tábořský

a je připraven k digitalizaci další kraj Rakovnický. Hotové části fondu budou zároveň uzavřeny pro běžnou badatelskou agendu a nebudou již (kromě nutných a odůvodněných případů) půjčovány v originálech. Část nejvíce poškozených skic z kraje Žateckého byla již předána restaurátorskému oddělení a další velmi poškozené mapy byly již vyčleněny pro restaurátorský zásah. V budoucnu, až bude celý fond zdigitalizován, by měla proběhnout celková postupná konzervace fondu, skicy by měly být jednotlivě umístěny do speciálních obalů, a tím dokončena jeho celková záchrana pro budoucnost.

Zkušenosti z digitalizace indikačních skic mohou následně posloužit i jako vzor nebo zdroj poučení pro digitalizaci dalších ohrožených fondů archivu.

Literatura:

Ke stabilnímu katastru je poměrně četná literatura a další informace je možno získat i na internetu. Doporučuji proto poslední přehledný článek Martina Ebela: Stabilní katastr a jeho využití pro dějiny staveb, in: Dějiny staveb 2004, s. 5 – 14, a internetovou stránku: <http://oldmaps.geolab.cz/stkatr/>.

Zpráva o zasedání prozatímní sfragistické sekce MARu v Praze (29. 5. – 3. 6. 2005)

Helena Sedláčková

Pravidelné každoroční zasedání prozatímní sfragistické sekce (dříve sfragistické komise) Mezinárodní archivní rady (MAR) se na rozhraní května a června roku 2005 konalo v Praze. Na organizaci akce se spolupodílel odbor archivní správy MV ČR a Národní archiv. Archivní správa zajistila technické zázemí, Národní archiv pak sestavil program zasedání.

Letošního setkání se zúčastnilo deset členů sekce z patnácti. Během zasedání stálo před nimi několik nevyřešených úkolů. Nejdůležitějším z nich bylo sestavení nových stanov sekce určených ke schválení MARu. Na jejich přijetí bude záviset budoucí působení sekce. Konečnou verzi se podařilo sestavit po dlouhém jednání až po třech dnech jednání. Při přehledu plnění úkolů z minulých let se ukázalo, že dokončení některých z nich brání spíše problémy finanční než odborné, např. pro vydání publikace „Lire de sceaux“ se prozatím nedaří najít vydavatele. Obdobné potíže znemožnily přijmout konečné rozhodnutí také ohledně uspořádání třetího setkání konzervátorů a dokonce i pravidelného zasedání sekce v roce 2006. Nedaří se totiž nalézt instituci, která by byla ochotna hradit pobyt účastníků obou akcí. Dalším zděděným problémem, o kterém se jedná již několik let, je vlastní webová stránka sekce. Opět se bohužel nenašlo konečné řešení. Možnost vést stránky buď při Národním archivu v Praze nebo při Národním archivu v Paříži padla a jiná se zatím neobjevuje, vše komplikují finanční nároky na vedení stránky.

Sestavování bibliografie z oboru sfragistiky, také tradiční bod programu, se řeší průběžně. Bylo dohodnuto, že jednotlivé soupisy prací se budou zasílat Marie Adélaide Nielenové z Národního archivu v Paříži a připojí se k bibliografii publikované francouzskou heraldickou společností.

Obtížným bodem programu, řešeným několik let, je přijetí zásad popisu pečeti, které by byly v souladu s mezinárodními normami popisu archivního materiálu (ISAD). Posuzovaly se dva návrhy, jednak zásady vytvořené v letech 2004–2005 komisí francouzských archivářů a jednak návrh sesta-

vený členy sekce Stefanií Ricci-Noé (italská archivní správa) a Martinem de Framondem (ředitel Archivu departementu Haute Loire v Puy-en-Vale). Nakonec se dospělo k závěru, že se sekci, zabývající se zásadami mezinárodního popisu archivního materiálu při MARu, předloží ke schválení upravená verze popisu vytvořená členy sfragistické sekce.

Kromě odborné části programu je zvykem seznámit účastníky setkání se způsobem uložení a metodami konzervace sfragistického materiálu v navštívené zemi. Díky tomu, že se zasedání konalo v Praze, nebylo obtížné navštívit 1. oddělení NA, dále depozitáře v centrále na Chodovci i obě konzervátorská pracoviště. Účastníky zaujala také návštěva Archivu hl. města Prahy a nadchla je prohlídka ojedinělé sbírky odlitků pečetí v knihovně strahovského kláštera.

Zasedání prozatímní sfragistické sekce v Praze lze hodnotit jako úspěšné, jeho průběh byl velmi kladně hodnocen všemi účastníky a také dojem, který zanechala naše pracoviště, byl velmi dobrý.

Zachránění na ostrově

Kapitoly ze života čs. emigrace ve Velké Británii za 2. světové války

Jana Čechurová

Právnická fakulta Univerzity Karlovy se stala hostitelkou pracovního setkání, které uspořádali 8. prosince 2005 řešitelé stejnojmenného grantového projektu (GA ČR 409/04/0204) Jan Kuklík, ml. a Jana Čechurová. V slunečném předvánočním dopoledni se v reprezentativních prostorách této fakulty sešli organizátoři celé akce, referenti z řady institucí, a také doktorandi, studenti magisterského a bakalářského studia i ostatní zájemci. Celkem se zde sešly bezmála tři desítky zájemců. Cílem tohoto setkání bylo přiblížit téma projektu širšímu publiku, představit některé problémy, které je možno v daném kontextu studovat, a zároveň na se na základě diskuse nechat inspirovat a také definovat nové otázky a pohledy.

Studium čs. emigrace ve Velké Británii není sice badatelskou novinkou,

není možno však přehlédnout, že jeho těžiště se doposud soustředilo především na politické a právně historické dimenze této problematiky. Projekt „Zachránění na ostrově“ se snaží přinést nové přístupy k danému tématu, všimnout si především každodennosti, volí sociálně-historické metody a otázky, které považuje pro dané téma za velmi inspirující a zatím českou literaturou nevyužité. Podle tohoto klíče byly také voleny náměty jednotlivých příspěvků, které bez výjimky vycházely z pramenné heuristiky, ať už archivní, či z editovaných pamětí a také fotografií. Z přednesených příspěvků bylo zcela zřejmé, že Národní archiv v Praze je i pro toto téma tím nevýznamnějším z českých archivů.

Vstupním referátem zahájil setkání Jan Kuklík (Katedra právních dějin, Právnická fakulta UK), který na základě svých výzkumů v londýnských archivech přiblížil organizaci, která hrála pro většinu čs. emigrantů alespoň v prvních měsících jejich pobytu ve Velké Británii roli zcela klíčovou, jako základní prostředník jejich cesty do emigrace i garant ekonomických a sociálních podmínek života, tedy Czech Refugee Trust Fund. Komplementárním referátem k tomuto tématu pak bylo vystoupení Jakuba Rákosníka (Ústav hospodářských a sociálních dějin, Filozofická fakulta UK), který především na základě materiálů londýnského ministerstva sociální péče a státní rady, uložených v NA, rekonstruoval zabezpečení emigrantů, které jim poskytovalo čs. státní zřízení v Londýně, stejně jako plány, které vznikaly pro poválečnou dobu na stejné institucionální bázi. Představu o „sociálním servisu“ v emigraci doplnila velmi zajímavě Alexandra Blodigová (Národní archiv), která hovořila o čs. základním a středním školství ve Velké Británii a zároveň představila bohaté archivní fondy instituce, jíž reprezentuje, které se dají pro dané téma badatelsky využít.

Se zajímavým a osvěžujícím příspěvkem vystoupil Jan Štemberk (Katedra společenských věd, Vysoká škola obchodní v Praze), který přiblížil dopravní opatření či omezení, vytvářející speciální rámec válečné každodennosti. Věnoval se pochopitelně situaci v Británii, ale komparoval ji s realitou Protektorátu Čechy a Morava, což přineslo mnohá pozoruhodná zjištění. S gendrovou tematikou přišla na konci prvního bloku Jana Čechurová (Ústav českých dějin, Filozofická fakulta UK), která se zamyslela nad změnou životních rolí, nad jejich kontinuitou a diskontinuitou. Připomněla, že žen v emigraci nebylo o mnoho méně než mužů, a přesto je tento problém českou literaturou opomíjené. Diskuse poté ukázala, že se jedná o badatelsky velmi lákavé téma.

Přestávka na kávu proběhla v opravdu tvůrčím a přátelským duchu, který odboural komunikační a stavovské bariéry mezi studenty a ostatními účastníky setkání. Bylo proto logické, že po přestávce byl druhý blok otevřen právě diskusí, tentokrát již moderovanou. V ní jako první rázně

vystoupil Jaroslav Čechura, poté již se hlásili ke slovu studenti, doktorandi a pozvaní účastníci semináře, takže k radosti organizátorů se podařilo v této části naplnit původní smysl slova workshop.

Druhou sadu referátů otevřel Milan Drápala (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR) zamyšlením nad vlivem britské exilové zkušenosti na světonázorový vývoj Pavla Tigrida. Poté následovaly dva referáty věnované problematice každodennosti. Nejprve Pavel Muecke (Ústav českých dějin, Filozofická fakulta UK a Katedra historie, Filozofická fakulta Univerzity Palackého Olomouc) přiblížil obraz života ve Velké Británii, jak jej vnímali a zachytili vojáci čs. zahraničního odboje a poté si Piotr M. Majewski (Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego) získal většinu publika svou češtinou i svižným a vtipným referátem, porovnávajícím polskou a československou exilovou každodennost na základě zachovaných pamětí a vzpomínek. Blok referátů pak uzavřel velmi neotřelým příspěvkem Filip Wittlich (Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze). Účastníkům názorně přiblížil tematiku fotografie jako specifického pramene k dějinám válečného exilu a každodennosti. Následná diskuse se pak soustředila především k jeho referátu, ukázalo se, že zájemců o historickou fotografii a její interpretaci je v publiku opravdu hodně.

Po skončení oficiální části jednání se všichni referenti a část posluchačů společně přesunuli mimo akademickou půdu, kde poté ještě mnoho hodin diskutovali o „Zachráněných na ostrově“, ale nejen o nich. K radosti organizátorů se ukázalo, že téma jejich projektu dokáže vzbudit zájem a oživit fantazii, badatelskou i obecně lidskou. A to je patrně to nejdůležitější.

Připomenutí 60. výročí konce druhé světové války v Národním archivu

Zdeňka Kokošková

Upříležitosti 60. výročí konce druhé světové války uspořádal Národní archiv spolu s Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR ve dnech 24. a 25. května 2005 mezinárodní vědeckou konferenci s názvem Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody. Cílem tohoto dvoudenního zasedání, které se setkal se značným zájem odborné veřejnosti, bylo zhodnotit z různých pohledů dilematický charakter roku 1945 a jeho význam pro další osudy Československa.

Sborník z konference

**Zprava - Zdeňka Kokošková, Eva Drašarová a Jiří Kocian při zahájení konference
k výročí událostí roku 1945**

Po slavnostním zahájení v kinosále NA probíhala jednání ve čtyřech tématických sekcích, a to paralelně ve všech třech sálech archivního areálu v Praze 4 na Chodovci. Pořadatelé pro konferenci vymezili následující tematické okruhy:

I. Československo v osvobozené Evropě (zahrnující zahraničněpolitickou koncepci nové republiky a její faktickou realizaci, principy poválečného zákonodárství)

II. Politický systém nové republiky (obsahující zejména přípravy na obnovu Československa, vládu Národní fronty, politizaci státní správy)

III. Poválečné migrace a národnostní proměny (tvořící např. národnostní politiku vlády, odsun Němců, reemigraci a repatriaci)

IV. Společnost na rozhraní dvou epoch (zahrnující především sociální a národnostní vztahy v Československu, nové kolektivní identity i masové společenské organizace)

V průběhu jednotlivých bloků zaznělo celkem jednapadesát referátů, které zkoumaly danou problematiku z různých zorných úhlů i s rozdílnou mírou erudice. Kromě řady nových informací poskytlo toto zasedání i obraz současného stavu historického výzkumu. Ukázalo rovněž tradiční dominanci některých témat, ale i příslovečná bílá místa tohoto úseku našich novodobých dějin.

Naprostou většinu příspěvků se podařilo editorům (Z. Kokošková, J. Kocian, S. Kokoška) posléze shromáždit ve stejnojmenném sborníku, do něhož bylo dodatečně zařazeno i pět nepřednesených referátů. Všechny příspěvky pak byly utříděny tak, aby jejich obsah co nejlépe odpovídal tématickým sekcím. Publikace byla vydána v závěru roku 2005 za finanční podpory České rady pro oběti nacismu.

V podvečer prvního dne konference proběhla ve vestibulu archivního areálu vernisáž doprovodné výstavy kopií dobových fotografií a plakátů zachycujících každodenní život poválečného Československa. Výstavka nazvaná První týden míru, jejímiž autory byli Z. Kokošková z NA a S. Kokoška z ÚSD AV ČR, poutala pozornost návštěvníků archivního areálu po celé tři měsíce.

Soutěž vzpomínkových, historických a dokumentačních prací ČSBS a NA

Maria Chaloupková

Ústřední výbor Českého svazu bojovníků za svobodu pořádá každoročně – od roku 1996 ve spolupráci s Národním archivem (SÚA) – soutěž k dějinám 1. a 2. odboje. Práce jsou ukládány v archivním fondu Svaz protifašistických bojovníků (SPB) – Paměti bojovníků, čítající dnes 3 900 prací. V současné době probíhá katalogizace prací do programu Janus.

Soutěž vznikla v roce 1949 na Slovensku pod názvem Sůťaž 29. augusta. V roce 1951 se stala celostátní a od roku 1955 se její organizace ujal Svaz protifašistických bojovníků a soutěži se dostal název Soutěž SPB. Loňský rok proběhl již její 52. ročník.

V roce 2000 byla vydána účelová publikace Odkaz pro budoucnost. 45 ročníků soutěží vzpomínek a historických prací, kterou připravili pracovníci SÚA (NA) a SBS Jiří Jožák, Maria Chaloupková a Miloslav Moulis. Tato publikace obsahuje kromě historie a jmen všech účastníků soutěže, soupis oceněných příspěvků včetně prací ze soutěží, které poté vyšly v ústředních či krajských nakladatelstvích.

Archiv sám se podílel na vydání několika oceněných prací, a to publikací Stanislavy Zvěřinové Devatenáct nám bylo pryč... v roce 2001 či otištěním příspěvku Akce Albrecht der Erste. Události 1. září 1939 se zvláštním zaměřením na Brno a jižní Moravu autorů Miroslavy Menšíkové a Františka Vaška v časopisu *Paginae historiae* (7, 1999). Ve Sborníku k životnímu jubileu Raisy Machatkové Kde je domov (SÚA v Praze 2002) je otištěn úryvek z Pamětí Vladimíra Brtníka, ruského legionáře. Soutěže se zúčastňují vedle bohužel ubývajících pamětníků i historikové, publicisté, studenti a ostatní zájemci o problematiku čs. dějin, zejména let 1914–1918 a 1938–1945. Nejinak tomu bylo vloni, kdy oceněné práce zpracovávaly tematiku Květnového povstání, obětí nacistického násilí a druhé světové války, medailonky odbojářů či zážitky rakouského vojáka z let 1914–1918.

Práce zaslané do soutěže ČSBS-NA zůstávají v jednom exempláři uloženy v Národním archivu (fond SPB), aby mohly být k dispozici pro další historická bádání.

I pro letošní rok byl vyhlášen nový (53.) ročník, který je již v běhu. (Konečný termín odevzdání prací je každoročně do konce kalendářního roku (tj. 2005) a výsledky soutěže se vyhláší v květnových dnech roku následujícího.

Byli bychom rádi, kdyby i Vy jste se do této soutěže zapojili a doporučili svým známým účast v ní. Pro všechny práce existuje jediná podmínka: pravdivost a dokumentární doloženost prací. (Naopak nelze však počítat se zařazováním prací románového charakteru, básnických děl a rukopisů, které byly před vyhlášením soutěže zadány do tisku nebo již vyšly.)

Výstava v Národním archivu „Návrat ke kořenům – běh života v archivních dokumentech *Back to One's Roots – Our Ancestor's Everyday Lives as Shown in Archival Documents*”

Lenka Matušíková

**Genealogie jako jedna z cest, jak poznat vlastní minulost, abychom se lépe orientovali v přítomnosti a našli víru v budoucnost.
*Genealogy as a Way to Learn about One's Past, to Gain Understanding of the Present and Confidence in the Future.***

Zájem o historii vlastní rodiny spolu se zájmem o dějiny rodné obce jsou ve studovnách našich archivů nejčastěji uváděným badatelským tématem. Není výjimkou, že žadatelé o výpis z matrik a starých pozemkových knih, o kopie školních vysvědčení, soudních rozhodnutí či jiných úředních záznamů, se vracejí a zůstávají jako pravidelní návštěvníci. Proměnu z prvotního žadatele na zkušeného badatele, který se naučil práci s archivními prameny a odbornou literaturou, je možné přirovnat k „běhu na dlouhou trať“. Jedinou odměnou za dny, měsíce a často i roky na ní strávené je mnohdy překvapivé setkání s vlastní minulostí a nahlédnutí do života předků.

Ku pomoci všem, kteří na trnitou cestu rodopisných studií chtějí vykročit, a k pobavení zkušeným připravil Národní archiv za finanční podpory Czechoslovak Genealogical Society International (CGSI), St. Paul, Minnesota,

USA výstavu pod názvem „Návrat ke kořenům – běh života v archivních dokumentech“. Jejím cílem bylo představit návštěvníkům genealogii nejen jako vědu, ale především jako náročnou zálibu těch, kteří zatoužili přiřadit k vyhledaným jménům konkrétní tvář a nahlédnout více do života předků. Ve spolupráci se zemskými, oblastními a okresními archivy se autoři expozice snažili vyhledat v archivních depozitářích vedle známých především méně využívané písemnosti vztahující se k lidskému životnímu cyklu, ve čtyřech zastaveních je představit návštěvníkům a obrátit jejich pozornost od pouhých rodokmenů k příběhům ze života předchozích generací, o nichž bohaté fondy našich archivů mohou hodně vyprávět. Ve spolupráci se členy CGSI byl k výstavě připraven také katalog.

Slavnostní vernisáž proběhla dne 23. září 2005. Úvodní slovo pronesl vojenský atašé velvyslanectví USA v České republice, jehož rodina má v našich zemích také své kořeny. Otevření výstavy bylo součástí akce „Den v archivu“, kterou Czechoslovak Genealogical Society International z Minnesoty uspořádala pro své členy na závěr týdenní cesty po Slovenské a České republice. V průběhu celodenního setkání seznámili pracovníci z Národního archivu, ze Státních oblastních archivů v Třeboni, Praze, Plzni, Moravského zemského archivu a Zemského archivu v Opavě americké krajany o zde uložených pramenech a možnostech jejich využití k rodopisným studiím. „Den v archivu“ se u všech účastníků setkal s velkým ohlasem.

Výstavu „Návrat ke kořenům“, která byla otevřena v budově Národního archivu v Praze 4 – Chodovci ve dnech 24. září – 6. listopadu navštívilo 1150 zájemců.

Autorka výstavy Lenka Matušíková při úvodním projevu na vernisáži.

Katalog výstavy

Život a dílo Ludvíka Salvátora

– výstava z Rodinného archivu
toskánských Habsburků

Eva Gregorovičová

Ve spolupráci s odborem pro kulturu Městského úřadu Brandýs nad Labem a Českou křesťanskou akademií v Brandýse připravil Národní archiv u příležitosti 90. výročí úmrtí arcivévody Ludvíka Salvátora (narodil se 7. srpna 1847 ve Florencii – zemřel 12. října 1915 na Brandýse) z pobočné větve habsbursko – lotrinského rodu, vládnoucího v Toskánském velkovévodství od roku 1737 do 1859, biografickou výstavu originálních dokumentů z Rodinného archivu toskánských Habsburků, který je uložen v Národním archivu v Praze. Expozice se konala na zámku Brandýs nad Labem ve dnech 15. října – 13. listopadu 2005. Slavnostní otevření výstavy bylo v sobotu dne 15. října za účasti představitelů města, zahraničních hostů z Rakouska a Itálie a odborné i laické veřejnosti. Při této příležitosti bylo také odborem pro kulturu MÚ uspořádáno symposium „Život a dílo Ludvíka Salvátora“. Se svými referáty vystoupili jednak badatelé z Rakouska dr. Brigita Maderová, profesor Wolfgang Löhnert, dále italský znalec Ludvíkova díla profesor Angelo Raffa a byl přečten příspěvek MUDr. Antonia Sevilly z Palmy de Mallorca. Za českou odbornou veřejnost vystoupila dr. Eva Gregorovičová, správkyň toskánského rodinného archivu, dr. Milan Němeček s příspěvkem o architektu Wachsmannovi, který pracoval pro Ludvíka Salvátora na Brandýse i Mallorce, dr. Helga Turková z oddělení zámeckých knihoven Národního muzea v Praze. Byl také přítomen jako vzácný host doc. Vrchotka, který v roce 1948 poprvé inventarizoval brandýskou toskánskou knihovnu. Dále ještě promluvil dr. Vinduška, ředitel Polabského národopisného muzea v Přerově nad Labem, který hovořil o založení etnografického muzea v Přerově Ludvíkem Salvátorem. Jako čestní hosté byli pozváni městem Brandýs nad Labem i habsburští arcivévodové Johann a Andreas a toskánskou linii zastupoval arcivévoda Ratbot a představitelé toskánského města Montescudaio.

U příležitosti otevření výstavy byla také slavnostně pokřtěna publikace „Ludvík Salvátor, vědec a cestovatel. Zpráva o životě a díle rakouského arcivévody a toskánského prince se zvláštním zřetelem k městu Brandýsu nad Labem – Staré Boleslavi“, kterou vydalo v Edici císařského a králov-

ského zámku Brandýs nad Labem město Brandýs nad Labem – Stará Boleslav ve spolupráci s nakladatelstvím PhDr. Milana Nováka a Národním archivem. Publikace je dílem kolektivu autorů (B. Mader, E. Gregorovičová, P. Mašek, M. Němeček, M. Novák a J. Hyka), kteří české veřejnosti poprvé představili arcivévodovy životní osudy, jeho vědeckou, cestovatelskou a vydavatelskou činnost, zájem o své rodové dědictví Brandýs nad Labem či své statky na Mallorce. Knížka je bohatě ilustrována reprodukcemi víc jak šedesáti archivních dokumentů z Rodinného archivu toskánských Habsburků, dále dobovými fotografiemi Ludvíkových příbuzných a přátel, záběry interiérů i exteriérů arcivévodových sídel v Čechách, na Mallorce a Terstu, či obrázky ze Salvátorových cest a jeho děl, vydávaných pražským nakladatelem Heinrichem Mercym, či slavným lipským Brockhausem, na kterých se podíleli především čeští umělci jako krajinář Bedřich Havránek, Václav Fousek, František Kliment nebo Quido Mánes.

Arcivévodovu pozoruhodnou osobnost lze stručně a výstižně prezentovat jako cestovatele, geografa, přírodovědce, spisovatele, jinými slovy učence své doby, který za svou práci získal celou řadu mezinárodních ocenění a byl členem významných evropských vědeckých společností.

Vlastní expozice navazovala na dvě mezinárodní výstavy o této významné osobnosti, jež se stala pro svou cestovatelskou vášeň spisovateli Julesi Vernovi inspirací pro hlavní postavu románu „Matyáš Sandorf“ jiným titulem „Nový hrabě Monte Christo“. V roce 1997 připravil Národní archiv z toskánského rodinného archivu u příležitosti 150. výročí Ludvíkova narození jednu výstavu pod názvem „Dall'Adriatico alle Baleari attraverso le Eolie: Arciduca e il Mediterraneo" - „Od Jadranu na Baleáry přes Liparské ostrovy: Arcivévoda a Středomoří." - instalovanou v květnu téhož roku v Itálii přímo na ostrově Lipari. Druhá „Exposició en homenatge a l'arxiduc Lluís Salvador d' Austria" - „Expozice o osobnosti arcivévody Ludvíka Salvátora Rakouského", byla o rok později otevřena ve Španělsku v hlavním městě Baleárského souostroví v Palmě de Mallorca. Obě expozice se konaly na místech, která Ludvíkovi přirostla k srdci. Liparským čili Eolským ostrovům, které Ludvík navštívil poprvé v roce 1869, věnoval rozsáhlou osmisvazkovou práci, doprovobenou nádhernými rytinami, které podle vlastnoručních Ludvíkových kreseb vyhotovil pražský krajinář a rytec Bedřich Havránek. Mallorca se stala od poloviny 70. let 19. století Ludvíkovým druhým domovem, jeho útočištěm a bez nadsázky malým soukromým královstvím.

Díky arcivévodovu rozsáhlému dílu, čítajícímu desítky prací, které jsou dnes nedílnou součástí brandýské zámecké knihovny, máme povědomost o přírodních poměrech, geografické poloze, povětrnostních podmínkách, flóře, fauně, kultuře, obyvatelích, jejich jazyku a zvycích či historii míst

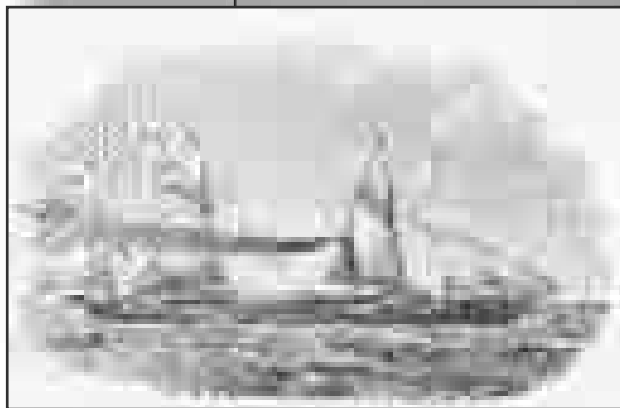
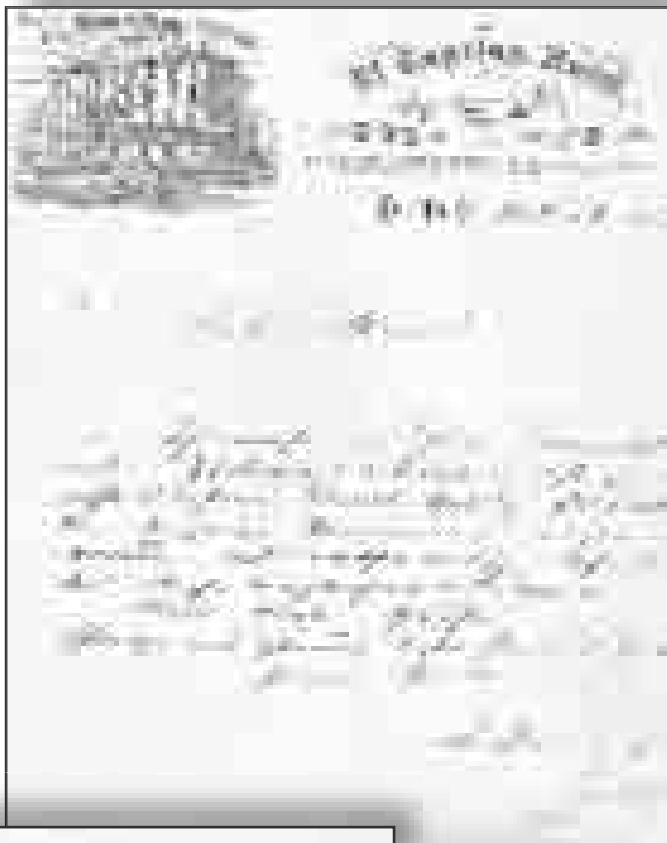
**Obálka publikace o životě a díle Ludvíka Salvátora
vydaná u příležitosti otevření výstavy k 90. výročí
arcivévodova úmrtí na Brandýse v roce 1915.
Výstava se konala na zámku Brandýs nad Labem
ve dnech 15. října - 13. listopadu 2005.**

**Snímek z vernisáže
biografické výstavy
originálních dokumentů
z Rodinného archivu
toskánských Habsburků
uloženého v Národním
archivu v Praze
k osobnosti arcivévody
Ludvíka Salvátora
Toskánského konané
na zámku Brandýs nad
Labem dne 15. října
2005. Pod snímkem
z vernisáže je záběr
na vystavený exponát
slavnostní listiny
z roku 1867,
kterou císař František
Josef I. udělil Ludvíku
Salvátorovi Řád zlatého
rouna.**

**Dopis Ludvíka
Salvátora správci
panství Brandýs
nad Labem
z 21. srpna 1876
se záhlavím hotelu
„El Capitan“
ve městě Merced
City v Kalifornii.**

**Ludvíkova parní jachta
Nixe I. spuštěná na moře
v srpnu 1872,
s níž se plavil ve vodách
celého Středomoří.**

a oblastí od Středomoří, přes Jadran a Severní moře, až po Ameriku a Austrálii. Proto není divu, že arcivévodova osobnost a jeho životní osudy jsou stále předmětem bádání historiků či záněnců. Právě při oslavách životních jubileí se zvedá vlna zájmu o tuto osobu a každý chce přispět novými údaji o životě a díle Ludvíka Salvátora.

Brandýská výstava měla přiblížit nejen arcivévodovu osobnost a jeho životní pouť, ale vybrané exponáty z Rodinného archivu toskánských Habsburků prezentovaly návštěvníkům i význačné členy pobočné toskánské větve habsbursko – lotrinského rodu, jejich vládu v Toskánsku, vazby k vídeňskému habsburskému domu i smutné osudy exulantů v dobách napoleonských válek a sjednocování Itálie, kdy je nepřiznivý osud v roce 1859 natrvalo zavál do Rakouska a do Čech. Právě zde si poslední vládnoucí toskánský velkovévoda Leopold II., Ludvíkův otec, zakoupil v roce 1860 panství Brandýs nad Labem, které pak od roku 1870 až do své smrti spravoval Ludvík Salvátor.

Expozice se členila podle obsahu na 6 vitrín a 9 panelů, jejichž tituly samy napovídají o čem vypovídaly vybrané archivní a fotografické dokumenty: I. vitrína: *Ludvík Salvátor – pravnuke císaře Leopolda II.* obsahovala originální archiválie charakterizující vládu Ludvíkova děda Petra Leopolda, od roku 1790 císaře Leopolda II., a jeho nástupce Ferdinanda III. v Toskánsku, oznámení o narození Ludvíka Salvátora, jeho deník a kresby z cesty po Tripolsku z roku 1873. V II. vitríně: *Rodina arcivévody Ludvíka Salvátora* byly reprodukce rodinných fotografií z toskánského archivu, jež zachycují nejbližší Ludvíkovy příbuzné: portrét matky Marie Antonie, foto starších bratrů Ferdinanda IV. a Karla Salvátora, majitele panství Přerov a Houšťka, malého Ludvíka na společné fotografii (kol. 1860) s matkou, babičkou Marií Saskou, sestrou Luisou, mladším bratrem Janem Nepomukem (později občanským jménem Orth) a vychovateli Piersem a Sforzou. Fotografie byly doplněny originálními dopisy členů rodiny a programy Ludvíkova vzdělání. Další dvě vitríny byly věnovány Ludvíkovu otci Leopoldovi II., poslednímu toskánskému velkovévodovi a majiteli panství Brandýs, jeho vědeckým aktivitám (dokumenty k přípravě edice básní Lorenza Medicejského a k souhrnnému vydání vědeckých prací Galiea Galieiho), a Leopoldovu vztahu k Brandýsu s ukázkami deníků a pamětí, které začal psát v novém sídle po odchodu z Toskánska. V. vitrína: *Toskánská zámecká knihovna* byla věnována ukázkám vydaných Ludvíkových děl. V poslední vitríně: *Poslední rozloučení a Ludvíkovy osobní předměty – němí svědkové arcivévodovy životní pouti* byly umístěny jednak doklady k arcivévodově úmrtí na Brandýse, pohřbu a převozu jeho ostatků v roce 1918 do Vídně a jednak Ludvíkovy drobnůstky nalezené v rodinném archivu (např. portrét jeho tragicky zemřelé lásky arcivévodkyně Matyldy).

Na panelech byly instalovány především originální dopisy, reprodukce fotografií, kresby, účty a jiné archiválie dokumentující *Ludvíkovo dětství*; pobyt v Benátkách 1861 – 1863; *Ludvíkovy první cesty* (Helgoland 1865, Dalmácie 1867, Palma, Lipari, Tunisko, Gibraltar, Philadelphia, San Francisco); dále vztahy s císařským arcidodem *Habsburský císařský rod a Ludvík Salvátor* (císařský manželský pár František Josef I. a Alžběta); Ludvíkův vztah k zámku *Ludvík Salvátor a Brandýs* (interiér a exteriér zámku, Wachsmannovy stavební úpravy, návštěvy V. Výborného); další panely byly tématicky zaměřeny na Mallorcu – *Ludvíkův druhý domov* (reprodukce Miramar, Porto Pí, Valldemossa, pobyt ve vile Formiguera, koupě sídla Miramar, nejbližší přátelé Výborný a Vives); stavbu a plavby parních jachet Nixe I. a Nixe II. (reprodukce lodí, stavební nákresy, dopisy kapitána Nixe I. Randicha); na vytvoření monumentálního Ludvíkova díla Baleáry (Ludvíkovy autografické zápisky, vědecká ocenění za dílo Die Balearen); poslední panel, s titulem *Nakladatelské domy*, přibližoval arcivévodu vydavatelskou činnost (Mercy, R. von Waldheim, Reiffenstein a Roesch, Grégr, Brockhaus).

Návštěvník měl proto jedinečnou příležitost si např. prohlédnout originály konceptu ústavy Petra Leopolda pro Toskánsko z roku 1787, projekty vydání sebrané poezie Lorenza Medicejského, včetně faksimile jedné z originálních básní psané přímo rukou il Magnifica, které jsou uloženy v rodinném souboru, a děl Galilea Galieiho. Návštěvníckou pozornost právem vzbuzovaly tři nádherně vypracované pergamenové listiny (Zlaté rouno 1867, jmenování plukovníkem z 1865 a majetníkem pěšího regimentu z 1867), které pro Ludvíka postupně vydal a podepsal sám císař František Josef I., nebo autografy dopisů francouzského egyptologa Champolliona a významného německého přírodovědce Humboltda. Z bohaté rodinné korespondence jmenujme listy Ludvíkových rodičů Leopolda II. a Marie Antonie, bratrů Ferdinanda IV., Karla Salvátora nebo tajemstvím opředeného Jana Nepomuka Ortha. Spojení s habsburským císařským domem nejlépe dokumentují originální dopisy císaře Františka Josefa I. adresované přímo Ludvíkovi, v nichž se panovník zaobíral vzděláním mladého arcivévodu v Praze či mu povoloval jeho cesty.

Byly tu vystaveny i Ludvíkovy první písemné projevy, rukopisy jeho prací, arcivévodovy kresby, dokumenty o jeho pobytu v Benátkách, o cestách na Helgoland, Lipari, Baleáry, či po Tunisku a Spojených státech amerických, nebo doklady k arcivévodovým milovaným jachtám Nixe I. a Nixe II.

V dopisech se nám představili také Ludvíkovi přátelé a spolupracovníci jako kutnohorský rodák Vratislav Výborný, kapitán jeho lodi Randich, Mallorčan Manuel de los Herreros a řada dalších. Na stěnách arkádové chodby brandýského zámku visely originály vzácných rukopisných map a plánů Toskánska a Florencie z 18. století z bohaté kartografické kolekce uložené v toskánském archivním souboru. Celkem bylo vystaveno

na 80 originálních exponátů z Rodinného archivu toskánských Habsburků. Řadu z nich může v kopii návštěvník při prohlídce zámku shlédnout v trvalé expozici.

Výstava byla koncipována tak, aby ukázala vztah všech protagonistů k zámku Brandýs nad Labem. Tímto způsobem splnil Národní archiv v Praze dluh k tomuto půvabnému a historickému místu ve středních Čechách, v němž našli toskánské Habsburkové útočiště a silné zázemí.

Na okraj prvního svazku druhé vydání Soupisu poddaných podle víry z roku 1651 Boleslavsko 1 – 2

Zpracovala Alena Pazderová,
Národní archiv v Praze 2005.

Jaroslav Šulc

V krátké době po vydání závěrečného svazku edice Soupisu poddaných podle víry z roku 1651, která odborné i laické veřejnosti v úplnosti zpřístupnila jeden z našich nejvzácnějších pramenů hromadné evidence obyvatelstva z období raného novověku, přistoupil Národní archiv k přípravě nového vydání již rozebraných dílů. Na sklonku roku 2005 byla nová řada otevřena dvousvazkovým soupisem pro Boleslavský kraj, připraveným péčí Aleny Pazderové.

O úspěšnosti a užitečnosti celého edičního podniku pro český historický výzkum není třeba pochybovat. Soudě dle hodnocení recenzentů nebyl přínos edice znehodnocen ani drobnými nepřesnostmi v určování lokalit nebo nedostatky rejstříků některých dílů, které podnik podobného rozsahu vždy v určité míře provázejí.¹ Vděčíme za to především vesměs peč-

¹ Jednotlivé svazky soupisu byly průběžně recenzovány především v časopise *Historická demografie* z let 1994 – 2004. Nejčastějším recenzentem byl Eduard Maur.